

PÉRI ÁKOS ÁJBEEK

„Különféle kalárisokról...” A perzsa Nap és Oroszlán-rend a dualista Magyarországon

“Of various calars...” *The Persian Order of the Lion and Sun in dualist Hungary**

At the beginning of the 19th century Fath Ali shah realised that Iran is in need of western allies and to bolster this diplomatic effort some western customs should be adopted. Wearable decorations were a key part of the western diplomatic protocol at that time. Orders and decorations were exchanged between states to strengthen relations making decorations into a sort of “diplomatic currency”. Fath Ali realised that decorations are accepted and a highly appreciated part of western diplomatic customs and as such, being able to hand out such decorations could be a highly effective tool supporting Iran’s diplomatic efforts. This led to the creation of the Order of the Lion and Sun, one of the first decorations created by eastern states that was accepted by the western community. Whilst western orders of merit originate from the chivalric orders of the Middle Ages, Iran had no such tradition, so the Persians had to find their own way in the prestige-governed world of decorations. Because the Persians were not limited by tradition, they could more liberally distribute decorations in larger volumes and choose the awardees as they saw fit. The vast number of decorations handed out inevitably brought with it the inflation of the Order of the Lion and Sun’s prestige, however because of its easily obtainable nature it became highly sought after among those who had little chance of being awarded a western order due to their social status. This led many intellectuals, entrepreneurs, merchants, craftsmen, etc. to make contact with the Persian state and do some sort of service to it in hope of being awarded a badge of the Order of the Lion and Sun in return. This paper aims to introduce the history of the Order of the Lion and Sun as well as its impact and reception in Hungary during the Austro-Hungarian period.

A Nap és Oroszlán-rend korai története igencsak kalandos és az alapítás egyes mozzanatai máig kérdéseket vetnek fel. Iránban a 19. század elejéig nem volt nyugati értelemben vett kitüntetési rendszer.¹ Az uralkodók az arra érdemeseknek vagy rangot, vagy különféle tárgyi ajándékokat, esetleg kisebb-nagyobb pénzüsszeget adtak megbecsülésük jeléül. A 19. század elején azonban Irán szorosabb kapcsolatot kezdett el kiépíteni különböző nyugati államokkal, és Fath Ali sah (1797–1834) felismerte, hogy a nyugatiak, bár elfogadják a különböző tárgyi ajándékokat, ám ezek anyagi értékükön kívül nem sokat jelentenek számukra. Olyan „ajándékra” volt tehát szükség, amely a nyugatiak számára értelmezhető, és elhelyezhető az ő értékrendjükben, így megszületett benne az igény egy nyugati mintájú viselhető kitüntetés alapítására, amely vonzónak bizonyulhat leendő szövetségesei számára. Ez a kitüntetés volt a Nap-rend, amely máig a falerisztika tudományának egyik fehér foltja. Rendkívül kevés adat maradt fenn e kitüntetésről, olyannyira kevés, hogy a kutatás során már az is felmerült, hogy egyáltalán létezett-e, vagy egyszerűen csak a Nap és Oroszlán-rend egy korai változatáról van szó, amelyet néhány forrás valamiért Nap-rend néven külön kitüntetésként kezel.

Az eredeti Nap-rend

Az a kitüntetés, amelyre napjainkban ezen a néven rábukkanhatunk, korántsem ugyanaz a Nap-rend, amelyet Fath Ali alapított Irán első nyugati típusú kitüntetéseként, hanem egy, Nászér al-Dín (1848–1896) sah által 1873-ban létrehozott rendkívül exkluzív női rendjel, amely ugyancsak a Nap-rend nevet (باتفا اناشن) kapta. A Fath Ali által alapított kitüntetésről alig maradt fenn adat, és ezek is ellentmondanak egymásnak, például azon rendkívül egyszerűnek tűnő kérdésben is, hogy hány osztálya volt e rendnek. A neves osztrák orientalista, Joseph von Hammer-Purgstall (1774–1856) egy, a rendről szóló publikációjában azt állítja, hogy a kitüntetésnek két osztálya volt.² Ezt azzal indokolja, hogy a rend alapításához a mintát az 1799-ben alapított oszmán kitüntetés, a Félhold-rend (Hilal Nişanı)³ szolgáltatta. A cikkben Hammer a Félhold-rend alapítójaként II. Szelim (1566–1574) szultánt jelöli meg. Ez az állítás nyilvánvalóan téves, hiszen a rendet több mint 200 évvel később alapították. Hammernek, mint az Oszmán Birodalom történetét alaposan ismerő szakembernek azonban tudnia kellett, hogy a Félhold-rend II. Szelim

* Az „MHGT 140” konferencián 2023. október 9-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

1 *Sir Denis Wright: Sir John Malcolm and the Order of the Lion and Sun. Iran 17. (1979) 136.*

2 *Joseph von Hammer-Purgstall: Diplom des persischen Sonne- und Löwenordens. Fundgruben des Orients 5. (1821) 97–98.*

3 *Edhem Eldem: Pride and Privilege. A History of Ottoman Orders, Medals and Decorations. [H. n.] 2004. 30.*

uralkodása idején még nem létezhetett, és a tényleges alapító III. Szelim (1789–1807) volt. A cikkben található tévedés bizonyára elírás vagy nyomdai hiba következménye. A Nap és Oroszlán-rend első kitüntetettjéről, Sir John Malcolmról (1769–1833) szóló cikkében Sir Dennis Wright viszont azt állítja, hogy Fath Ali a Nap-rendet a francia Becsületrend mintájára alapította, s a kitüntetés akkor még három osztállyal rendelkezett.⁴ Ez az érvelés egyszerre tűnik logikusnak, és hibásnak is. Logikus gondolat, hogy Fath Ali, lévén, hogy kezdetben a franciákkal alakított ki szorosabb diplomáciai kapcsolatot, és az ő dekorálásukra volt szükség egy nyugati típusú rendjelre, így miért is ne választhatott volna francia példát? A francia Becsületrend azonban nem három, hanem ösztályos kitüntetés. A Nap-rendről való ismeretek bővítését tovább nehezíti, hogy sok forrás, különösen a francia nyelvűek, a Nap-, valamint a Nap és Oroszlán-rendet teljes mértékben azonosnak kezelik. Az évek óta fennálló kérdésben, hogy létezett-e egyáltalán önálló kitüntetésként a Nap-rend egy teljesen váratlan helyen és időben született áttörés. Párizsban járva megtekintettem a Francia Becsületrend Múzeumát, amely a rend kancelláriájának épületében kapott helyet, és hatalmas gyűjteménnyel rendelkezik, amelybe a világ minden tájáról tartoznak kitüntetések. A kiállított darabok között igen sok ritka, egzotikus és exkluzív kivitelű, ékkövekkel kirakott darab is található. Az egyik vitrinben, amely perzsa kitüntetések tartalmazzott, egy rendkívül különös darab volt látható. Alakja nehezen hasonlítható más kitüntetésekéhez, talán nagy vonalakban nyolcágú csillagra emlékeztet a legjobban. A darab közepén téglalap alakú középmedallion található, körülötte a kitüntetés teste sok helyen át van törve. Egyik oldalán a középső mezőben virágokat ábrázoló zománckép, körülötte az áttörések körül zöld zománc, amely helyenként nagyobb, rózsaszírmokat formázó s rózsaszínnel zománcozott mezőkben végződik. A darab ezen oldala azt a hatást kelti, mintha rózsák fonnák körbe a középső mezőt, kialakítása rendkívül aprólékos, zománcozása nagyon igényes, minőségi munka. A kutatás szempontjából igazán érdekes ugyanakkor a darab másik oldala, amelyen ugyancsak egy téglalap alakú középmező található, e körül nagyobb méretű briliánsok foglalnak helyet a darab egész felületén. A középmező fehéren zománcozott, és arab betűs perzsa felirat található rajta. A felirat és a múzeum által a tárgy alatt elhelyezett tárgyfelirat tanúsága szerint az előbb leírt darab a perzsa Nap-rend jelvénye, amelyet Fath Ali sah 1809-ben adományozott Hugues-Bernard Maret (1763–1839), I. Napóleon későbbi külügyminisztere számára. Az évszám csakugyan egyezik, ugyanis 1809-ben még létezett a Nap-rend, így valószínű, hogy csakugyan e különös kitüntetés fennmaradt darabjáról van szó. A kivitel alapján valószínű, hogy egyedi darab, amely kifejezetten Maret számára készült, így nem derül ki belőle, hogy a rend többi jelvénye ugyanígy nézett-e ki, volt-e standard inszigniaja, vagy minden darabot egyedi módon alakítottak ki. Ugyanakkor a kérdésre, hogy a rend egyáltalán létezett-e, választ kaptunk. A Nap-rend ezek alapján bár igen rövid ideig, de létezett, és mivel sem a darab alakja, sem pedig az azon

4 Wright, D.: Sir John Malcolm i. m. 136.

megjelenő motívumok nem utalnak a későbbi Nap és Oroszlán-rendre, így minden bizonnyal a Nap-rend teljesen külön kitüntetés volt, de a rend adományozását Fath Ali a francia-iráni kapcsolatok megromlásával és a brit küldöttség megjelenésével beszüntette. Ez egybevág a Nap és Oroszlán-rend sokszor kissé meszeszerű eredettörténetével is.

A kádzsár Irán a 19. század elején Franciaországgal ápolt jó diplomáciai kapcsolatokat. 1807-ben a két ország formálisan is szövetséget kötött, és az év végén francia küldöttség érkezett Teheránba, hogy segédkezzen a sah hadseregének kiképzésében és modernizálásában.⁵ A küldöttséget Claude Mathieu de Gardane (1766–1818.) vezette tábornoki rangban. Gardane hazaküldött jelentésében arról ír, hogy a sah a küldöttség tagjait a Nap-renddel tüntette ki. Ez az első olyan forrás, amely a Nap-rendet említi. Gardane a rend I. osztályát kapta, míg a küldöttség további tizenegy tagja a rend II. osztályát vehette át.⁶ Így a szakirodalom Gardane-t tartja a Nap-rend első kitüntetettjének. Gardane egyáltalán nem tesz említést III. osztályú Nap-rend adományozásáról, így ez is azt a feltevést erősíti, hogy a Nap-rendnek mindössze két osztálya volt.

A Nap és Oroszlán-rend megalapításának előzményei

Bár a francia-iráni kapcsolatok igen jól indultak, ez korántsem tartott sokáig. 1809-re a diplomáciai viszony a két ország között olyannyira megromlott, hogy a Gardane vezette küldöttség Teherán elhagyására kényszerült. Irán ezzel szoros nyugati kapcsolat nélkül maradt, bár igaz, nem sokáig. A franciák tévesztését kihasználva a britek küldtek delegációt a kádzsár udvarba, és igyekeztek minnél szorosabb kapcsolatot kiépíteni a keleti országgal. A brit delegáció egyszerre képviselte a Brit Korona és a Brit Kelet-indiai Társaság érdekeit. A küldöttség vezetője Sir Harford Jones-Brydges (1764–1847.) volt, aki Perzsiában töltött napjairól és feladatairól később könyvet is írt.⁷ Könyvében Jones-Brydges kétszer is említi, hogy Fath Ali felajánotta neki a Nap és Oroszlán-rendet, ám ő mindkét alkalommal visszautasította a kitüntetést.⁸ A második felajánlásra 1811-ben került sor, amikor Jones-Brydges megbízatása végeztével Teherán elhagyására készült. Az első felajánlás kapcsán konkrét dátumot nem említi, csupán annyit, hogy szokásban volt nemzetközi szerződések aláírásakor kitüntetni vagy megjutalmazni az idegen küldöttség vezetőjét.⁹ Ez a szerződés az az 1809-ben aláírt dokumentum lehetett, amely barátságot és szövetséget létesített Irán és a Brit Birodalom között.¹⁰ 1809-ben a Nap és Oroszlán-rend még nem létezett, így akkor minden valószínűség szerint a Nap-rendet ajánlotta fel a sah. Ezt Jones-Brydges egy a Brit Korona által kiadott parancsra hivatkozva utasította el, amely

5 Wright, D.: Sir John Malcolm i. m. 136.

6 Alfred de, Gardane: Mission du Général Gardane en Perse sous le Premier Empire. [H. n.] 1865. 110.

7 Sir Harford Jones-Brydges: An account of the transactions of His Majesty's mission to the court of Persia in the years of 1807–11. [H. n.] 1834.

8 Jones-Brydges, H.: An account i. m. 376.

9 Jones-Brydges, H.: An account i. m. 376.

10 Wright, D.: Sir John Malcolm i. m. 136.

tiltotta, hogy brit alattvalók nem katonai tettekért járó (nem brit) kitüntetést elfogadjanak.¹¹ Itt megint megfigyelhető az a gyakorlat, hogy a Nap-rendet és a Nap és Oroszlán-rendet a források hajlamosak egyként kezelni, hiszen 1809-ben a Nap és Oroszlán-rend még nem létezett, így ekkor Jones-Brydges-nek minden bizonnyal a Nap-rendet ajánlotta fel a sah. Az apró tévedés ez esetben talán érthető, mivel a könyv írásakor és a második felajánláskor, már létezett a Nap és Oroszlán-rend így a szerző talán ezért azonosítja a két kitüntetést. A második felajánlás alkalmával, már bizonyosan a Nap és Oroszlán-rendről van szó, ugyanis, amikor a sah 1811-ben, Jones-Brydges kiküldetésének végétével újra ki akarta tüntetni az angol diplomatát, már létezett a rend. Jones-Brydges, ezúttal azzal utasította vissza a kitüntetést, hogy nagyon hálás az elismerésért, de jobban örülne, ha a sah inkább pénzbeli jutalommal fejezné ki nagyrabecsülését a rendjel helyett.¹²

Jones-Brydges Perzsiában kettős funkciót látott el. Egyszerre volt a Brit Birodalom nagykövete és a Brit Kelet-indiai Társaság képviselője. Utóbbi azonban egyáltalán nem volt vele elégedett, és már 1809-ben is a leváltását fontolgatta. A helyére Sir John Malcolmot (1769–1833.), Johns-Brydges régi ellenlábását akarták kinevezni, aki akkorra már kétszer is megfordult Iránban és magát a sahot is ismerte.¹³ Malcolm 1810 februárjában érkezett a kádzsár udvarba, ahol a sah szívesen fogadta, bár Malcolmot kellemetlen meglepetések is várták. Jones-Brydges ugyanis még mindig az udvarban tartózkodott, és ez önmagában is elég kellemetlen volt Malcolm számára. A helyzet azonban tovább romlott amikor Jones-Brydges üzenetet kapott a brit Külügyminisztériumból. Az üzenetben az állt, hogy a Korona a nagyköveti posztra Jones-Brydges utódául Sir Gore Ousley-t (1770–1844) jelölte ki. Mivel Malcolm csupán a Kelet-indiai Társaság támogatásával érkezett, a nagykövetet azonban a Külügyminisztérium volt hivatott kinevezni, Malcolm nem sok esélyt látott Jones-Brydges pozíciójának betöltésére. A csalódott Malcolm rövid úton Teherán elhagyására készült, de amint az illik, szándékairól Fath Ali-t is értesítette.¹⁴ Malcolm életrajzírója, Sir William Kaye azt állítja, hogy ekkor a sah, mivel nem akarta barátját üres kézzel elengedni az udvarból, a Nap-rendet ajánlotta fel neki.¹⁵

Első pillantásra különösnek tűnhet, hogy a sah kitüntetést ajánlott Malcolmnak, annak ellenére, hogy az semmiféle hivatalos feladatot nem látott el Teheránban, így a diplomáciai protokoll alapján nem járt volna neki kitüntetés. A kutatás során igen sok hasonló esetről került elő forrás, így korántsem egyedi szituációról van szó, a jelenség tekinthető a 19. századi közel-keleti kitüntetések adományozási sajátosságaként. Mivel a nyugati típusú kitüntetéseket ezek az államok kifejezetten a nyugattal való kapcsolatépítés eszközeként alapították, így alkalmazásuk is elsősorban ezt a célt szolgálta. Az eddig

előkerült kitüntetettek alapján mind a perzsák, mind pedig az oszmánok mintha kínosan ügyeltek volna arra, hogy bárki, aki Nyugatról a birodalmukba érkezik, jó emlékekkel, ajándékkal térjen haza, s ennek eszköze legtöbbször a rendjel-adományozás volt. A kitüntetett társadalmi, vagyoni helyzete vagy utazásának oka és hivatalossága inkább a kitüntetés fokozatát határozta meg, mintsem annak tényét.

Visszatérve tehát Malcolmra, az angol bár hiú ember hírében állt mégis visszautasította a felajánlott rendjelet, csakúgy, mint vetélytársa Jones-Brydges, neki azonban más indoka volt. Arra hivatkozott, hogy a Korona iránti hűségét kérdőjelezné meg, ha olyan kitüntetést fogadna el, amelyet egy ellenséges tábornok (Claude Mathieu de Gardane tábornokra utal) kitüntetésére hoztak létre.¹⁶ Malcolm állítása szerint a sah ekkor döntött a Nap és Oroszlán-rend megalapítása mellett. Fath Ali, udvari ékszerészével gyorsan elkészíttette az új rend jelvényét Malcolm számára, amelyen már a ma is látható oroszlán szerepel, a háta mögül felkelő Nappal. Malcolm ugyan azt állítja, hogy a sah külön az ő kedvéért és kitüntetésére hozta létre a rendet, de ez talán erős túlzás. Fath Ali minden bizonnyal felismerte hogy a Nap-rend a franciákhoz való kötődése miatt alkalmatlan a diplomáciai kitüntetés funkciójának betöltésére, így ha a protokollnak megfelelően az újdonsült brit szövetségeseit is kitüntetésben akarja részesíteni, akkor egy másik rendre, vagy legalábbis a Nap-rend átalakítására van szükség. Malcolm, habár a Nap és Oroszlán-rend alapításában játszott szerepét eltúlozza, abban igaza van, hogy ő volt az első, aki a rend teljes inszigniját megkapta, habár magát a jelvényt előtte mások (pl.: Sir Gore Ousley) is átvették.¹⁷

Magyar kitüntetettek

A 19. század első feléből magyar kitüntetett nem került elő. Az egyetlen irat, amely a kutatás során előkerült és a Nap és Oroszlán-rendet az Osztrák–Magyar Monarchiával köti össze ebben az időszakban, az MTA Könyvtár és Információs Központ Keleti Gyűjteményében található O.42. nyilvántartási számon.¹⁸ Az irat nem egy eredeti kitüntetési okirat, hanem egy arról készült másolat, amely ugyan perzsa nyelvű, de minden bizonnyal európai kéz írta.¹⁹ A kézirat a Nap és Oroszlán-rend II. osztályának adományozásáról szól, a kitüntetett pedig a már említett neves osztrák orientalista, Joseph von Hammer-Purgstall. Az iraton 1832-es dátum szerepel. Hammer 1834-ben kiadta kitüntetési okiratának eredeti, perzsa nyelvű változatát, csakúgy, mint a német nyelvű fordítást is.²⁰ Ezekből a dokumentumokból az derül ki, hogy

11 Jones-Brydges, H.: An account i. m. 377.

12 Jones-Brydges, H.: An account i. m. 377.

13 Sir Denis Wright: The English Amongst the Persians. Imperial Lives in Nineteenth-Century Iran. [H. n.] 2001. 5–8.

14 Wright, D.: Sir John Malcolm i. m. 136.

15 Sir John William Kaye: The life and correspondence of major-general Sir John Malcolm G.C.B, late envoy to Persia and governor of Bombay. [H. n.] 1861. 29–33.

16 Kaye, J. W.: The life and correspondence i. m. 29–33.

17 Wright, D.: Sir John Malcolm i. m. 136.

18 Benedek Péri – Mojdeh Mohammadi – Miklós Sárközy: Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the Hungarian Academy of Sciences. Leiden 2018. 121–123.

19 Péri Benedek – Péri Ákos: Egy dokumentum margójára. A perzsa Nap és Oroszlán rend adományozási okiratának másolata az MTA Könyvtára Keleti Gyűjteményében. Keletkutatás. A Kőrösi Csoma Társaság folyóirata. 2018 tavasz. 148.

20 Jahrbücher der Literatur 17. (1834) Anzeigebblatt 58–59.

Hammer a kitüntetést Marcus Aurelius *Elméledések* című munkájának görög-ről perzsára való lefordításáért kapta.

Kutatásom kezdetén, amikor arra szántam el magam, hogy összegyűjtöm a Nap és Oroszlán-rend magyar kitüntetettjeit, nem számítottam sok személyre, lévén, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia és az akkor Perzsia néven emlegetett Irán nem ápoltak különösebben szoros diplomáciai kapcsolatot. Ennek ellenére vizsgálódásaim jelenlegi fázisában az eddig hivatalos forrásból megerősített kitüntetettek száma az ezerhez közelít, ami önmagában is nagyon soknak számít, de ezzel a számmal egyelőre minden általam vizsgált keleti kitüntetés²¹ maga mögé utasít, ami abból a szempontból, hogy az általam kutatott kitüntetések között oszmán rendjelek is vannak, rendkívül meglepő, tekintve, hogy a korban az Osztrák–Magyar Monarchia és az Oszmán Birodalom között élénk diplomáciai kapcsolat volt, a magyar társadalom pedig kifejezetten baráti viszonyult az oszmánokhoz.

A 19. század utolsó harmadában és a 20. század elején szinte robbanásszerű növekedés figyelhető meg a Nap és Oroszlán-rend magyaroknak való adományozásában. A korabeli sajtóban megjelent elfogadási és viselési engedélyek, valamint levéltári források alapján a korszakban több, mint nyolcszázán kapták meg a Nap és Oroszlán-rend valamilyen fokozatát, vagy a rendhez kapcsolódó, de rendnek nem minősülő érdemérmek valamelyikét. A kitüntetettek között akad Habsburg főherceg, főispán, magyar miniszter, tábornok vagy admirális is, ám e magas méltóságok csupán töredékét teszik ki a kitüntetetteknek. Sok középszintű tisztviselő, például minisztériumi titkárok, segédhivatali osztályvezetők vagy minisztériumi fogalmazók is megkapták a rendet. A rendőrség és a honvédség is nagy számban képviselteti magát a kitüntetettek között, ám ez még korántsem a legérdekesebb réteg a kutatás szempontjából. A rend alacsonyabb fokozatainak tulajdonosai ugyanis rendkívül sokfélék. Akad köztük gyártulajdonos, gazdag kereskedő vagy kórházi főorvos is csakúgy, mint karmester, kertész, vadász, kocsis, vendéglős, szakács, cukrász, de akár ételkihordó, lovász vagy udvari puskatöltő is.

A kutatás forrásbázisa

Essék pár szó a kutatás forrásbázisa kapcsán a korban hatályos, a külföldi kitüntetésekre vonatkozó szabályozásról is. A korban sok ország kitüntetési szabályzatához hozzátartozott, hogy ha valaki külföldi rendjelet kapott, akkor elfogadási és viselési engedélyért kellett folyamodnia saját uralkodójához. Ezt az engedélyt az uralkodó általában megadta, csak rendkívül ritka esetekben tagadta meg. Ilyen például, ha a kitüntetett az illető rendjelet egy ellenséges országtól kapta, vagy olyantól, amelyet az adott állam nem ismert el, vagy valamilyen szempontból nem tartott vállalhatónak. Magyarországon ez az engedély onnantól számított érvényesnek, hogy azt egy hivatalos újság közölte. Az engedélyezési procedura folyamán keletkező iratok jelentik a jelenlegi kutatás legfőbb forrásbázisát, a név szerint említett kitüntetettek mind ennek

21 Oszmán Medzsidie-rend és Oszmánie-rend; japán Felkelő Nap-rend és Szent Kincs-rend; kínai Kettős Sárkány-rend; szíami Fehér Elefánt rend.

a forrásanyagának a feldolgozásával kerültek elő. A korabeli sajtó és a Belügyminisztérium Elnöki Osztályának iratanyaga (HU MNL OL K 148) azonban együttesen teljesen más képet rajzol ki, mint külön-külön. A levéltári anyagban valamilyen nyoma sincs tömeges perzsa kitüntetéseknek, míg a hivatalos sajtóból teljesen egyértelmű, hogy történt ilyen. A levéltári dokumentumokból ugyanakkor olyan egyéb adatok kerültek elő az engedélyezési procedúrára vonatkozóan, amelyet érthető okokból a sajtóban nem publikáltak.

A procedura ékes példája az a levél, amelyet Széchenyi Gyula, a király személye körüli miniszter írt 1900-ban Széll Kálmán miniszterelnöknek:

„Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr

Van szerencsém Nagyméltóságodat tiszteletteljesen kérni, miszerint a mellékelt közleményt a »Budapesti Közlöny«-ben közzétetni szíveskedjék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Bécs, 1900 évi december hó 6.

Gf. Széchenyi Gyula

Nagyméltóságú Széll Kálmán belső titkos tanácsos, a Lipót-rend nagykeresztese stb. a belügyminisztérium ideiglenes vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök Úrnak
Belügyminisztérium Budapest

Közlemény a »Budapesti Közlöny« részére:

Ő cs. és Apost. kir. Felsege f. é. november hó 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy Gróf Széchenyi Gyula Ő Felsege Személye körüli magy. kir. miniszter az első osztályú perzsa nap- és oroszlán-rendet elfogadhassa és viselhesse.”²²

A perzsa kitüntetések hatalmas száma mellett az is érdekes, hogy időben miként oszlott el ez a kiosztott temérdek rendjel. Az eddigi vizsgálatok alapján három évben volt megfigyelhető kiugróan magas adományozási szám, míg az összes többiben csupán egy-két esetről került elő dokumentum. Ez a három év: 1873, 1889 és 1900, de a bürokrácia lassúsága miatt olykor az ezeket követő egy-két évben is nagyobb számú, perzsa kitüntetésre vonatkozó engedélyezési ügy került a magyar minisztériumok asztalára. Ez alapján az említett három évben kellett történnie valami olyasminnek, ami indokolja korabeli szófordulattal élve a „perzsa kitüntetések felhőszakadását”. Nem kellett sokáig kutatni a korabeli sajtóban ezek után az események után, lévén, hogy a korabeli újságok igen sokat cikkeztek mindháromról, olyan alkalmakról, amikor is az Osztrák–Magyar Monarchia területére egy perzsa uralkodó látogatott el.

Elsőként, Nász al-Dín (1848–1896) sah érintette hazánkat európai diplomáciai körútja részeként. Bár a sah három nagyobb szabású európai körutat is tett uralkodása alatt, csak az utolsó érintette Budapestet 1889-ben.²³ Másik két útja

22 HU-MNL-OL-K 148-1900-IB-5234. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Belügyminisztériumi levéltár, Elnöki iratok]

23 *Sárközy Miklós*: Nász al-Dín perzsa sah útinaplója Magyarországról. In: Vámbéry (Tanulmánykötet). Szerk. Sárközy Miklós. Dunaszerdahely 2015. 394.

során, 1873-ban és '78-ban, ha a magyar fővárosba nem is, de Bécsbe ellátogatott²⁴, így az akkor ott élő, és a sah látogatásának kellemessé tételében részt vevő magyarok megkapták a Nap és Oroszlán-rend valamelyik osztályát, vagy a renchez tartozó érdemérmek egyikét. 1900-ban pedig Nászer al-Dín fia, Mozaffar al-Dín (1896–1907) látogatott el Magyarországra s apjához hasonlóan ő sem bánt szűkmarkúan a kitüntetésekkel. Mindkét sah az utazások során szerzett tapasztalatairól és benyomásairól, részletesen beszámol naplójában.²⁵

Nászer al-Dín 1889. augusztus 26–29. között tartózkodott az országban. Augusztus 26-án Bécsből indult el teljes kíséretével, az Írisz nevű gőzhajó fedélzetén. Utazás közben előszeretettel nézte a tájat, és megfigyeléseit le is jegyezte. A Duna partján kevés települést látott, jobbára apró falvakat. Az élővilág kapcsán az uralkodó fajokot jegyzi meg. Felfigyel továbbá a nagyszámú, hajókra telepített vízimalomra, amelyeknek működését is leírja. A perzsa uralkodó Dévénynél lépte át a magyar határt, beszámolt az itteni várrom látványáról is. Később Esztergom látványát is leírja. Napnyugtakor a hajó Visegrádnál volt, melynek kapcsán a sah megjegyzi, hogy a város királyi székhely volt, valamint, hogy Ferenc József előszere-ttel jár oda muflonra vadászni. A hajó még azon az estén Budapestre érkezett, a partra szálló Nászer al-Dínt Tisza Kálmán miniszterelnök távollétében Habsburg József Károly Lajos (1833–1905) főherceg, vagy ahogy a sah naplójában említi a „királyfi” és Baross Gábor (1848–1892) közlekedési miniszter fogadta. A sah naplójában hosszan ecseteli, hogy bizony finoman szólva sem volt elragadtatva a főhercegtől. Kifogásolta annak testfelépítését, ruházatát, tisztaságát, valamint, hogy érthetetlenül, motyogva és orrhangan beszél. Benyomásait így összegzi: „Nagyon szutykos, ostoba és mocskos hercegnek tűnt ez”²⁶, valamint még megjegyzi, hogy „A királyfi megjelenése hasonló volt egy koszos teheráni szeszfüggő, kenderszívó, hasisszívó ópiumszívó, drogfüggő zsványhoz, vén kártyáshoz, szerencsejátékos, minden hájjal megkent bajkeverőhöz, akinek a fogai az égetett szesztől és a kábítószertől már kihullottak, szemei az erős részegségtől fennakadtak, szifilisz és ezer más nyavalyája van neki, és már teljesen képtelen a beszédre. Ez a királyfi teljesen olyan, mint egy vécépuoló és igen hasonlít az elvetemült Hádzsi Haszan Bíghez.”²⁷ Amint látható Nászer al-Dín naplójában igen szókimondóan fogalmazza meg véleményét. Habár a Habsburg főherceg nem nyerte el a tetszését, Budapest városa annál inkább. Lenyűgözték a magas, szép épületek, és az embereket is kedvesnek és illedelmesnek, bár sokszor piszkosnak találta. Szállásával, amely az Angol Királynő szállodában volt, igen meg elégedve.

A sah az augusztus 27-i délelőttöt a szállodában töltötte, és ebéd után, délután egy óra tájban indult el. Először az Akadémiára hajtattott, ahol legnagyobb meglepetésére Vámbéry Ármin mondott köszöntőt, „helyes perzsa nyelven, a legto-kéletesebb ékesszólással és rétorikai tudással, ahogy egyetlen

udvari ember vagy szónok Iránban nem tud beszélni”. A köszöntő után a sah megtekintett pár, az Akadémia birtokában levő perzsa kéziratot, valamint jó néhány festményt és szobrot. Mindezek után hintóba szállt, és a Nemzeti Múzeumba ment, ahol őt Pulszky Ferenc (1814–1897) igazgató távollétében Szalay Imre nemzeti múzeumi osztálytanácsos köszöntötte. A sah viszonylag gyorsan megtekintette a múzeumot, majd visszament a szállodába, ahol rövid pihenő után József főherceg társaságában a Margitszigetre hajózott. A szigeten megtekintette a fürdőt, valamint az azt vízzel ellátó forrást is. Ezután lóvasútra szállt, s a szigeti kávéházba ment, ahol már előkészítették számára az uzsonnát. Ezután a sah ismét hajóra szállt, és rövid hajókirándulás után visszatért szállására. Este a főherceg társaságában ellátogatott az Operába. A perzsa uralkodó el volt ragadtatva az Andrassy út látványától, csakúgy, mint az Operaháztól, s az előadás is elnyerte a tetszését.

Másnap a sah a délelőttöt, mint az előző nap, a szállodában töltötte pihenéssel, délután pedig a várban látogatta meg a főherceget, akinek társaságában hintóba szállt és Pestre kocsikázott, ahol egy huszárlaktanyát és a husárok bemutatóját tekintette meg. A bemutató ugyan tetszett neki, ám a huszárok szűk mentéjét és a fegyverzetét nem találta kifejezetten praktikusnak. A laktanyai látogatás után a sah a cirkuszba ment. Az oda vezető út leírásánál, a Városliget kapcsán röviden említi, hogy a parkban egy pár évvel korábbi kiállításból maradt épületek is láthatók (itt minden bizonnyal az 1885-ös Országos Kiállítás megmaradt épületeire utal). Az előadás-sal elégedett volt, majd a szállására hajtattott, ahol kíséretének egyik tagját arra kérte, hogy készítsen számára kebabot a hotel konyháján, mert eddig „tisztátalan ételeket” volt kénytelen fogyasztani és ettől elgyengült. Vacsora után este kilenc óra körül a főherceg a pályaudvarra kísérte a perzsa uralkodót. A sah vonata az ilyenkor szokásos hivatalos búcsúztatás után nem sokkal el is indult Volocsiszk irányába. Augusztus 29-én bár a vonat még az ország területén volt, a sah nem vett részt nagyobb hivatalos eseményen.

1900-ban Magyarország újabb perzsa uralkodói vizitre készült. A hír, hogy Mozaffar-al Dín perzsa sah európai körútja során Magyarországra is el fog látogatni, általános érdeklődést és izgalmat váltott ki a hazai lakosságból. Várható érkezéséről Ady Endre is írt egy cikket, amelyben igen vitriolos hangon tudósít az iráni uralkodó hamarosan bekövetkező látogatásáról. A cikk így kezdődik:

„Párizsból írják: A perzsa sah európai körútjára egy konstantinápolyi ékszerésznél tömérdek érdemjelet csináltatott. Így háromezer darab gyémántos kis csillagot rendelt, hatvan nagy gyémántos csillagot és tizenkét tojásdad alakú érmet saját arcképével, körülveve gyémántokkal. Ez utóbbiak egyenkint körülbelül nyolcezer frank értéket képviselnek.”²⁸

A cikk további részében Ady a kitüntetések szóró perzsa uralkodót a Kongó vidékére érkező fehér emberekhez hasonlítja, akik a helyiek jóindulatát üveg ékszerek osztogatásával igyekeznek megnyerni.

Mozaffar al-Dín előre bejelentett hivatalos látogatása szeptember 22–29 között zajlott, majd a sah egy héttel később

24 Sárközy M.: Nászer i. m. 392–393.

25 Sárközy M.: Nászer i. m. 389–436; és Sárközy Miklós: Mozaffar al-Dín iráni sah magyarországi utazása és naplója 1900-ban. In: Vámbéry i. m. 449–477.

26 Sárközy M.: Nászer i. m. 407.

27 Sárközy M.: Nászer i. m. 407–408.

28 A. E. [= Ady Endre]: Különbféle kalárisokról. Szabadság [Nagyvárad!], 1900. május 6. 6.

– talán hirtelen ötlettől vezérelve – ismét Magyarországra jött, és október 7. és 12. között maradt az országban.

Mivel az első látogatás volt hivatalosan része a sah európai körútjának, így abban az időszakban osztotta ki a kitüntetések nagy részét. Természetesen nem minden egyes darabot adott át személyesen. Az iratok arra engednek következtetni, hogy a kitüntetések nagy részét az arra érdemesek nem is a sah látogatása alatt kapták meg, hanem jóval utána. Lehetőséges, hogy a perzsa uralkodó bizonyos számú rendjelet és a hozzájuk tartozó kitüntetési okiratokat a magyar kormányon keresztül juttatott el a kitüntetettekhez, és a magyar vezetésnek kulcsszerepe volt a kitüntetettek megnevezésében. A gyakorlat, amely szerint egy uralkodó vagy ország egy másik állam rendelkezésére bocsát bizonyos számú kitüntetést, hogy az „ossza ki” azok között, akiket érdemesnek talál rá, először furcsa lehet. Ez a gyakorlat azonban az európai diplomáciában is ismert és megfigyelhető, ugyanakkor ennyire nagy mennyiségű kitüntetés ilyen módon történő kiosztására igen ritkán került sor.

Mozaffar al-Dín, apjával ellentétben vonattal érkezett Bécsből, így a Nap és Oroszlán-rend kitüntetettjei között nem kevés vasúti dolgozó és tisztviselő is szerepel. Mozaffar al-Dín útja során a legtöbb dologban apja nyomdokaiban járt. Az állomások nagyrészt megegyeztek, a programok is hasonlóak voltak, és úti élményeit apjához hasonlóan ő is rögzítette. Naplója azonban kissé eltér apjától. Míg Nászér al-Dín írása egy a nyugati világra nyitott, kíváncsi, uralkodóról árulkodik, akinek mindenről van véleménye és ezt naplójában sokszor igen szókimondóan fejezi ki, addig Mozaffar al-Dín írása kevésbé olvasmányos. Ez talán részben annak tudható be, hogy Nászér al-Dínnal ellentétben fiát különböző betegségek kínozták időről időre, máj- és vesegondokkal küzdött, valamint gyakran a köszvény is kínozta. Európai útjai során ezért kereste fel többször a híres fürdőhelyeket, például Karlsbadot vagy Marienbadot. Mozaffar al-Dín számára az európai utak nem pusztán protokolláris események voltak. Egészsége és szellemi képességei is elmaradtak apjától, valamint Irán akkor gazdasági nehézségeket élt át. Ezek az európai utak talán egyszerre jelentettek menekülést az uralkodás terhei elől, valamint a gyógyulás reményét is a különböző fürdőkben. Mozaffar al-Dín útjai sokkal drágábbak, fényűzőbbek voltak apjénál, s ez az általa kiosztott kitüntetések és egyéb ajándékok számán is világosan megmutatkozik.

Budapesti programjaiban Mozaffar al-Dín útja nemigen különbözött apjától, majdhogynem ugyanazokat a helyszíneket járta végig, és sok olyan emberrel is találkozott, akivel apja is. Ilyen volt például a már idős Vámbéry Ármin, akivel a napló szerint a sah szívesen beszélgetett, és távozása napján emlékül saját gyűrűjét adta neki. Mozaffar al-Dín apjához hasonlóan szeretett operába járni, így szinte minden, a fővárosban töltött napját az Opera aznapi előadásának megtekintésével zárta. Budapesti tartózkodása alatt a Hungária Hotelben szállt meg, talán azért, mert a szállodának saját fürdője volt. Őt is egy „királyfi” fogadta és kísérette a fővárosban; az általa említett főherceg viszont nem József Károly Lajos, hanem József Ágost (1872–1962) volt. Mozaffar al-Dín csakúgy, mint apja, járt a Margitszigeten, és szívesen ment városnézésre.

Egy pár pontban Mozaffar al-Dín programja mégis különbözik apjától, ő ugyanis járt a Park-klubban, ahol a főherceggel közösen ebédelt. Erről tanúskodik egyrészt egy cikk a *Budapesti Hírlap* szeptember 27-i számában,²⁹ másrészt a tény, hogy gróf Szapáry Pál (1873–1917) a klub igazgatója és Nyirák Lajos (1845–1912), az intézmény titkára is a Nap és Oroszlán-rend kitüntetettjei között szerepelnek. Egy másik, a Hungária szálló nagytermében tartott díszebédéről hosszú tudósítás jelent meg a *Budapesti Hírlap* szeptember 26-i számában.³⁰ A cikk részletesen leírja a történéseket, felsorolja az illusztris vendégeket,³¹ még a sah pohárköszöntőjét, majd az arra válaszul felszólaló József Ágost főherceg tószóját is szó szerint idézi, továbbá ismerteti a felszolgált fogásokat. Az esemény érdekessége, hogy a zenét Radics Béla cigányprimás és zenekara szolgáltatta, amit Mozaffar al-Dín a cikk tanúsága szerint nagy élvezettel hallgatott. Radics egyébként, már korábban egy villásreggeli alkalmával is muzsikált a perzsa uralkodónak. A sahnak csakugyan tetszhetett a zene, mert az *Alkotmány* című lap szeptember 27-i számában, az uralkodó budapesti tartózkodásáról tudósító cikkben az áll, hogy Mozaffar al-Dín a magyar miniszterelnökség útján számos rendjelet és egyéb kitüntetést adományozott, s a számos kitüntetett között Radics Béla is szerepel, aki a Nap és Oroszlán-rend aranyérmét vehette át. A *Budapesti Hírlap* azon számában, amelyben a díszebédéről szóló cikk is megjelent, szerepel egy másik tudósítás is, a sah budapesti tartózkodásával kapcsolatban,³² amely az Operában, a sah tiszteletére adott díszelőadásról számol be. A sah, már korábban is járt az Operában, így a nézők jó részét meglepte a díszkivilágítás, és az épület körül húzódó rendőrsorfal is, amelyen csak az előadásra szóló jegy ellenében engedték át a közönséget. A műsornak megfelelően az Aidát mutatták be, de az előkelő vendégekre³³ való tekintettel a második és harmadik felvonás között a Zulejka balett egyik képe is a színpadra került. A sah beszámol továbbá látogatásáról egy általa meg nem nevezett fegyvergyárban, ahol a személyzet termékbemutatót tartott számára. Egy

29 Budapesti Hírlap 20. 1900. szeptember 27. 4.

30 Budapesti Hírlap 20. 1900. szeptember 26. 4.

31 A cikk alapján az eseményen részt vettek: Mozaffar al-Dín sah; József Ágost főherceg; Emine Sultan Sadrazam nagyvezír; Széll Kálmán miniszterelnök; Nerimán kán rendkívüli és meghatalmazott miniszter; herceg Lobkowitz Rudolf Nándor (Rudolf Ferdinand von Lobkowitz) tábornagy; Hakimol Molk udvari miniszter; gróf Szapáry Pál; gróf Andrássy Aladár főkamarszmester; Beniczky Ferenc Pest megye főispánja; Márkus József Budapest főpolgármestere; Halmos János budapesti polgármester; Rudnay Béla rendőrfőkapitány; gróf Keglevich István intendáns; Vámbéry Ármin; Czibulka Hubert altábornagy; Durmann Antal altábornagy; Jablanczy Sándor altábornagy; Steininger Károly altábornagy; Gaudernak József altábornagy; Láhner Viktor altábornagy; gróf Zichy Jenő; gróf Apponyi Lajos magyarországi udvarnag; gróf Szapáry József százados; gróf Sauer százados és Freund Ferenc főkonzul. Perczel Dezső a képviselőház elnöke kimentette magát.

32 Budapesti Hírlap 20. 1900. szeptember 26. 4.

33 A cikk tanúsága alapján jelen voltak: Mozaffar al-Dín sah és kísérete; József Ágost főherceg; Klotild főhercegnő és egyik lánya; Széll Kálmán miniszterelnök; Fejérváry Géza hadügyminiszter; Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter; Apponyi Lajos udvarnag; Andrássy Aladár királyi főkamars; Szapáry Pál a Park-klub igazgatója és Harkányi János országgyűlési képviselő.

új fejlesztésű kard különösképpen elnyerte a tetszését, így abból rendelt is néhány darabot. A fegyvergyárat még egyszer említi a naplóban, ám ekkor már a második budapesti útjával kapcsolatban, és hosszasan számol be arról, hogy ismét el látogatott a gyárba. Leírja a gyártási folyamatot a különböző alkatrészek öntésétől és megmunkálásától, az összeszerelésen és minőségellenőrzésen át egészen a tesztelésekig és a csomagolásig. Megemlíti továbbá, hogy a gyárat egy ötszáz lóerős gőzgép látja el energiával, de van egy tartalék gőzgép is, amely ugyanekkora teljesítményre képes, és ha a két gép egyszerre működik, akkor a gyár napi hétszáz puska előállítására képes. A Nap és Oroszlán-rend kitüntetettjei között szerepel bizonyos Epperlein Oszkár, aki 1896-tól 1903-ban bekövetkezett haláláig a Fegyver- és Gépgyár Rt. vezérigazgatója volt. Így lehetséges, hogy a sah ennek a cégnek a gyárat (a gyár a IX. kerületben állt) látogatta meg kétszer az 1900-as évben. Lehetséges, hogy Mozaffar al-Dín azért látogatta meg a gyárat, mert tetszett neki az az 1895. évi mintájú Mannlicher karabély, amelyet Sztérényi József (1861–1941), miniszteri tanácsos hozott neki a gyárból ajándékba. A sah rögtön ki is akarta próbálni a fegyvert és a szálloda ablakán keresztül a Dunapartra célzott, majd meghúzta a ravaszt. A fegyver a sah legnagyobb meglepetésére (és mindenki más megkönnyebbülésére) nem volt megtöltve.³⁴ Mozaffar al-Dín utazásához további érdekes információkkal szolgál egy, a *Pesti Hírlap* 1900. október 14-i számában megjelent cikk,³⁵ amely arról tudósít, hogy bár a sah már elhagyta Budapestet, kíséretének egy része még mindig a fővárosban tartózkodik, hogy felügyelje az uralkodó hatalmas mennyiségű poggyászának Teheránba szállítását. A poggyász, a Párizsban, Bécsben és Budapesten vásárolt árukkal együtt mintegy 1500 ládát tett ki a tudósítás szerint. A ládák konkrét tartalmáról a cikk annyit említ, hogy a sah által, az utolsó előtti Budapesten töltött napon vásárolt százhat darab kerékpár is köztük van. Egy két nappal később, ugyanazon lapban megjelent cikk szerint a sah jelentős mennyiségű ruhaanyagot vásároltatott udvarhölgyei számára bizonyos Brammer Ödön nőiruha-kereskedésében.³⁶ A perzsa uralkodó olyannyira elégedett volt a vásárolt anyagok minőségével, hogy Brammert a IV. osztályú Nap és Oroszlán-renddel jutalmazta. Ugyanezen számban egy rövid tudósítás is megjelent, amely arról számol be, hogy a sah tóvárosi Fischer Emil porcelángyárost is kitüntetésben részesítette annak kiváló minőségű szállítmányaiért. Bár ez a rövid hír konkrétan nem említi az adományozott kitüntetés osztályát, de egy, a következő évben megjelent újságcikk szerint a Nap és Oroszlán-rend III. osztályát vehette át Fischer.³⁷ A *Pesti Hírlap* 1900. október 13-i száma egy egész hasábot szentelt a Mozaffar al-Dínnal kapcsolatos híreknek.³⁸ Az első tudósítás arról szól, hogy Mozaffar al-Dín képviselői útján egy Kühne Ede gyárában készített, „Mosoni Drill” névre hallgató sorvető gépet is beszerezett, amely az Iránban működő első ilyen típusú gép lesz. Október 14-én a *Hazánk* című

34 Alkotmány 5. 1900. szeptember 27. 4.

35 *Pesti Hírlap* 22. 1900. október 14. 9.

36 *Pesti Hírlap* 22. 1900. október 14. 10.

37 *Budapesti Közlöny* 34. 1901. március 27. 1.

38 *Pesti Hírlap* 22. 1900. október 13. 10.

napilap arról tudósít, hogy a sah számos hangszert vásárolt a Sternberg Ármin és Testvére cégtől.³⁹ A perzsa uralkodó elégedettsége kifejezésül a céget udvari szállítójává nevezte ki, és Sternberg Dezsőt a Nap és Oroszlán-renddel jutalmazta.

A sah nagyobb mennyiségű rendjelet adott át a magyar kormányra, amely ezután kiosztotta azokat az általa érdemesnek ítélték között. Így lehetséges az, hogy a kitüntetettek között számos olyan személy szerepelt, aki hivatalnokként dolgozott valamelyik minisztériumban, és így szinte bizonyos, hogy soha nem találkozott a sahkal, és a látogatás szervezésében, illetve lebonyolításában sem működött közre. A kormány szerepéről a kitüntetések kiosztásában a *Budapesti Hírlap* szeptember 28-i számában olvasható cikk tanúskodik a *Fővárosi ügyek* címszó alatt.

„Köztudomású dolog, úgymond, hogy a külföldi fejedelmek részéről adományozott kitüntetések tisztán a hazai kormányzat információja alapján történnek. Tehát a perzsa sah kitüntetéseit is a magyar kormány és felelős közegei közvetítették.”⁴⁰

A fenti mondatok Polónyi Géza (1848–1920) a fővárosi rendkívüli közgyűlésén mondott napirend előtti felszólalásában hangzottak el szeptember 27-én. De miért is foglalkozott a fővárosi rendkívüli közgyűlése a sahkal és az általa adományozott kitüntetésekkel? Ennek oka, hogy a kitüntetések „közvetítésébe” valahol hiba csúszott és valaki nem a megfelelő osztályát kapta a Nap és Oroszlán-rendnek.

Ranghoz méltó kitüntetési fokozatok

A kor kitüntetési és diplomáciai protokolljához hozzátartozott, hogy a kitüntetések vagy rendek fokozatait a leendő kitüntetett rangjának, társadalmi állásának és beosztásának figyelembevételével illet kiosztani. Ha valaki magasabb osztályú kitüntetést kapott, mint azt rangja vagy beosztása megengedte volna, akkor az környezete rosszallását válthatta ki, ha viszont alacsonyabbat, akkor maga a kitüntetett nem volt elégedett. Ebben az esetben joga volt a kitüntetést elutasítani, mondván, hogy rangján aluli fokozatot kínáltak fel számára, ezenfelül kérhette is az adományozót, hogy méltó fokozatra módosítsa az adományozandó kitüntetést. Ilyen esetre példa Halmos János, Budapest polgármesterének esete is. A főváros polgármesterének a sah ugyanis valami okból csak a rend III. osztályát ajánlotta fel, amelyet segédhivatali igazgatók, rendőrnagyok vagy miniszteri titkárok kaptak. Halmos ezt rangján alulinak érezte így nem fogadta el, és kérte, hogy egy magasabb fokozatot adjanak neki. A *Budapesti Hírlap* 1900. szeptember 28-i számában tudósít a fővárosi rendkívüli közgyűlésének előző napi eseményeiről. A közgyűlésen Polónyi Géza napirend előtti felszólalásában foglalkozott az ügygel. Említi, hogy a perzsa kitüntetések adományozása a magyar kormány információi alapján és közvetítésével történt. Mivel a kitüntetéseket a kormány kezdeményezésére osztották ki, így Polónyi szükségesnek tartotta a hatályban levő ranglista

39 *Hazánk* 7. 1900. október 14. 8.

40 *Budapesti Hírlap* 20. 1900. szeptember 28. 8.

helyes alkalmazását, amely szerint Halmos, mint a székesfőváros polgármestere csakugyan a II. osztályra lett volna jogosult. Említi, hogy Halmoson kívül olyan személyek kapták meg a III. osztályt, akik rangban jóval a polgármester alatt állnak, és bár nyilvánvalóan megérdemelték a rendjeleket, Halmost így mégis sérelem érte, mivel rangján aluliakkal sorolták egy osztályba. Leszögezte ugyanakkor, hogy Halmosnak kell jeleznie sérelmét és annak orvoslását kérni. Polónyi indítványozta tehát Halmos interpellálását az ügyben, főleg arra vonatkozóan, hogy szándékozik-e a sérelem orvoslása iránt lépéseket tenni. A polgármester természetesen megteremtette a szükséges lépéseket, így a *Budapesti Hírlap* szeptember 30-i számában már a következő hír jelent meg:

„Megnő a polgármester rendjele

A perzsa rendjelek felhőszakadásából Budapest polgármesterének, Halmos Jánosnak csak a harmadosztályú nap- és orosz-lán-rend jutott. Mivel pedig ezt a kitüntetést vele együtt olyanok is megkapták akik rang- és méltóságban jóval mögötte állanak, Polónyi Géza a főváros tegnapi rendkívüli közgyűlésén magát a polgármestert interpellálta meg, hogy hajlandó-e magának a kisebbités miatt elégtételt szerezni? Az interpellációra ma a Magyar Távirati Iroda hivatalos értesítése ad választ, amikor jelenti, hogy már tegnap reggel intézkedés történt, hogy a Halmos János polgármester perzsa rendjele dolgában megesett tévedés helyreigazítottassék⁴¹

Az eset nem csupán a fővárosi közgyűlés ülésén volt beszédtema, de a korabeli sajtó nem keveset élcelődött Halmoson az ügy kapcsán. A *Kakas Márton* című vicclapban a következő pár sor reflektál Halmos rendjére:

„– Mi a különbség a nap- és orosz-lán-rend III. osztálya és a halott között?

– Semmi!

– A halott felett emelkedik halmos sír, a nap- és orosz-lán-rend III. osztálya felett ugyancsak Halmos sír.⁴²

A sah 1900-as látogatásai után a Nap és Oroszlán-rend magyaroknak való tömeges adományozására nem került sor. Az 1900-at követő években még viszonylag sok elfogadási és viselési engedélyt adtak ki a rend különböző osztályaira, azonban a kitüntetettek jelentős része minden bizonnyal még 1900-ban kaphatta kitüntetését, s pusztán csak a bürokrácia lassúsága miatt kaptak később engedélyt a rendjelek viselésére. Azok a kitüntetettek, akik a látogatások közti időszakban vagy nem közvetlenül egy látogatás után kapták meg a Nap és Oroszlán-rend valamely osztályát, nagyobb részt katonák vagy diplomaták. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen e személyek akár egy diplomáciai küldöttség tagjaként járhattak a kádzsár udvarban, vagy pedig mint konzulok vagy tiszteletbeli konzulok látták el Irán képviselőjét különböző európai országokban. Ilyenre remek példa bizonyos Back Hermann személye, aki mint főkonzul látta el Irán képviselőjét Párizsban. Mint az rangjához illendő a Nap és Oroszlán-rend első osztályát kapta meg.⁴³ Ahogy az 1900-at követő években a bürokrácia feldolgozta azt a nagy mennyiségű kitüntetést,

amelyet Mozaffar al-Dín sah budapesti látogatása alkalmával kiosztott, a Nap és Oroszlán-rendre vonatkozó elfogadási és viselési engedélyek száma folyamatosan csökkent. Az 1900-as évek második feléről jelentősen kevesebb kitüntetett vagy kitüntetésről szóló dokumentum maradt fenn, mint az azt megelőző időszakból. A kutatás során az 1910-es évekből mindössze két kitüntetetttről maradt fenn adat. Az egyik a már említett Freystädter Jenő, aki minden bizonnyal, mint perzsa konzul kapta meg a Nap és Oroszlán-rend I. osztályát, a másik pedig bizonyos Meidlinger Mátyás József, aki a *Budapesti Közlöny* tanúsága szerint a bécsi Hotel Imperial igazgatóhelyettese volt, amikor az engedélyt megkapta a rend V. osztályának viselésére. A Meidlinger nevére szóló elfogadási és viselési engedélyt 1915-ben adták ki. A kutatás során előkerült, s a rend adományozásához szorosan kapcsolódó dokumentumok közül ez a legkésőbbi.

Összegzés

A perzsák bár magukévá tették a nyugati típusú kitüntetések adományozását, e gyakorlatot a nyugatitól igen eltérő módon, ha tetszik „keleti bőséggel” alkalmazták. Olyannyira így volt ez, hogy a teheráni kormány – túlzás nélkül – nem volt tudatában annak, hogy Európában ki kap perzsa kitüntetést. Erről egy levéltári dokumentum is tanúskodik, amelynek lényege, hogy a Belügyminisztérium ellenőrizni akarta, hogy egy perzsa kitüntetésre engedélyért folyamodó miféle érdem alapján kapta a kitüntetést. A Külügyminisztérium kapcsolatba is lépett az ügyben a perzsa kormánnyal, ám nem tudtak meg túl sokat. Az aktában ugyanis ez szerepel válaszként: „... a perzsa kormány egyelőre nincsen azon helyzetben, hogy az Európában adományozott kitüntetések ellenőrizze, mert bevallása szerint a perzsa sah Ő Felségének európai utazásai alkalmából, valamint egyéb alkalmakkor nem csak a diplomáciai képviselők, hanem más magasabb méltóságok is nagyszámú pecsételt, bianco firmant kapnak kézhez, melyeket tetszés szerint töltenek ki.”⁴⁴

A perzsa kitüntetések adományozásának célja egyértelműen a kapcsolatépítés volt, és itt nem feltétlenül csak diplomáciai szintű kapcsolatokra kell gondolni. Mivel a magyar kitüntetetteknek egy jelentős része se nem diplomata, se nem katona vagy állami tisztviselő, ezért egyértelműnek látszik a következtetés, hogy a perzsák mindenféle nyugati kapcsolatot nagyra értékelték és kívánatosnak tartottak, legyen az gazdasági jellegű, mint Brammer Ödön és Epperlein Oszkár esetében, vagy kulturális, mint Vámbéry Ármin vagy Joseph von Hammer-Purgstall kitüntetésénél megfigyelhető. Bár a tömeges adományozások miatt a Nap és Oroszlán-rendnek nem volt nagy presztízse, épp a könnyű elérhetősége miatt olyanokat is motiválni tudott, akik társadalmi állásuk, rangjuk, vagyoni helyzetük vagy foglalkozásuk miatt nem számíthattak komolyabb nyugati kitüntetésre.

41 Budapesti Hírlap 20. 1900. szeptember 30. 5.

42 Kakas Márton 7. 1900. október 21. 6.

43 Budapesti Közlöny 34. 1901. május 19.

44 HU-MNL-OL-K 148-1904-II-735.